

ETNIČNA PODOBA STARE ITALIJE PRED VZPONOM RIMA

Italija je imela bolj pestro etnično podobo kot v istem času Grčija. V poznem 2. tisočletju so se sem naselili **INDOEVROPEJCI**. Ker je Italija orientirana na Z, torej na obale Tirenskega morja, so se tam izoblikovala najpomembnejša civilizacijska jedra:

- etruščansko na S,
- rimsko na sredi in
- grško na J polotoka.

Apeninski polotok je bil in je še danes s treh strani dobro zavarovan z morjem, na S z Alpami, edino na SV je omogočen prehod in ravno od tu je v Italijo vdrlo največ zavojevalcev v zunanjih vojnah.

Naselitvene razmere so do nekako 1700 pr. Kr. nepoznane: ohranjene so sicer monumentalne zgradbe na Sardiniji in Malti, v S Italiji imamo 2 kulturi (*Lagozza* in *Remedello-Polada*), v Apuliji kulturo *Matero*, na Siciliji pa kulturo *Sentinello*.

Čas bronaste dobe lahko omejimo nekako med leti 1700 in 1200 p.n.š. V tem času zasledimo prve sledi Indoevropcev. To je tudi čas najpomembnejše kulture S Italije – Terramare. V bronasti dobi se izoblikujeta dva kulturna kroga:

- prvo je na področju reke Pad, kjer ločimo tri skupine naselij:
  - **KOLIŠČARSKA** (palafitte),
  - **BARJANSKA** (torbiere) in
  - naselbine kulture **TERRAMARE** (te so posebnost S Italije; značilnosti: obzidje okoli naselbine, namesto zažiga pokop v zemljo/inhumacija).
- drugi je apeninski kulturni krog, kjer najdemo za to obdobje najdišča od Tarenta na J do Bologne na S, žal pa ne za ene ne za druge ne moremo ustvariti neke etnične opredelitve.

V tem času se na polotoku govori okoli ducat in pol jezikov, med katerimi so vsaj trije neindoevropski: Etruščani, Retijci, punski jezik semitskega izvora.

Italiki

Izhodišče njihove selitve je srednje Podonavje, ko pridejo na tla polotoka se začne mešanje skupin in s tem etnogeneza ljudstev stare Italije. V času kulture **VILLANOVA** (925-525) se izoblikujejo ljudstva iz skupine Italikov, ki jih po jezikovni plati delimo na:

- *Latino-faliskiško* (S Lacij, J Etrurija),
- *Osko-umbrijsko* (Umbri, Oski, Samniti); njihov jezikovni spomenik so iguvinske plošče,
- nekateri še omenjajo obstoj 4 ljudstev »ilirske skupine«, vendar nekateri ta obstoj zavračajo,
- na Z delu S Italije živijo Liguri; njihov jezikovni spomenik so lepontski napisi,
- na Siciliji imamo na V Sikule, v notranjosti pa Sikane,
- na Sardiniji prebivajo Sardi,
- na V delu S Italije prebivajo Veneti,
- v Istri prebivajo Histri.

Grška kolonizacija

Velika grška kolonizacija se začne okoli leta 750, ko so začele polis iz matične Grčije ustanavljati svoje kolonije predvsem na J dan. Italije. Prva kolonija je bila **KYME**, ki jo ustanovi Halkidika, v kolonizacijo pa so vključeni tudi Ahajci, Lokrijci, Spartanci.

Zaradi dobrih naravnih pogojev in razmeroma prijetnih življenjskih razmer se je za področje J Italije uveljavil izraz Megale Hellas/Magna Graecia/**Velika Grčija**, v kateri je prevlada Grkov doživela vrhunec na sredi in v 2. polovici 6. stoletja pr. Kr.

Največji vpliv med matičnimi državami ima Korint, največji grški tekmeci pa so bili Etruščani ter Kartażani. Poraz Fokajcev pri Alalii leta 540 p.n.š. pomeni konec kolonizacije.

ETRUŠČANI

Predstavljajo 1. civilizacijo v italiskem prostoru. Čas prihoda Etruščanov je neznan, pojavljajo pa se vprašanja glede njihovega izvora. Že v Antiki sta bili dve mnenji;

- prvi so trdili, da prihajajo iz Male Azije in da so V izvora,
- druga pa, da so avtohtoni prebivalci Apeninskega polotoka.

Tema dvema se je v 20. stol. pridružila teorija, da so se priselili iz srednjeevropskega prostora. Kljub vsem teorijam o priselitvah je prevladalo mnenje, o njihovi etnogenezi med 10. in zgodnjim 9. stol. na matičnem ozemlju v Toskani.

V jeziku Etruščanov so se ohranili ostanki nekega predindoevropskega jezika in ne spada v družino indoevropskih jezikov. Zaradi majhne količine ohranjenih zapisov je jezik slabo poznan.

Temelj politične ureditve Etruščanov je bilo **mesto** oz. **mestna država**. Podlaga obstoja mesta je bila božja ideja, kar pomeni, da je bilo v varstvu božanstva, kateremu je bil posvečen tempelj in je bilo deležno raznih praznikov in počastitev. Pri njihovi graditvi so se zgledovali po Grkih. Imeli so kolonije, z glavnim mestom pa jih je povezovalo skupno pravo.

Državna organizacija je temeljila na **zvezi mest**. Omenja se dodekapolis (12) na cerkveni osnovi s središčem v Volsinii. Kasneje se je zveza povečala na 15 mest. Skupščina se je sestala 1x letno, kjer so izvolili vrhovnega svečenika zveze. Z zborom je bil povezan tudi tržni dan, športne in gladiatorske igre. V posameznih primerih je zveza nastopila kot enotna vojaška sila.

Na čelu mest so bili dostojanstveniki ali lucumones, ki imajo v rimskih besedilih oznako kralji. En izmed njih je načeloval celotni zvez, vsi pa so izhajali iz visokega plemstva. Kralj je bil vojskovodja, vrhovni sodnik in vrhovni svečenik. Imel je insignije, ki jih je kasneje prevzel Rim: **zlati venec, zlato ogrlico, škrlatno togo, z zlatimi nitmi sešito zgornje oblačilo in dvokolesni bojni voz**. Sedel je na prestolu. Kot znamenj oblasti je imel žezlo s podobo orlove glave in spremstvo osmih liktorjev, ki so simbolizirali kraljevo oblast. Konec 5. stol. je bila kraljeva oblast odstranjena, nadomestili so ga dostojanstveniki iz visokega plemstva. Izoblikoval se je plemiški svet ter ljudski zbor.

Za Etruščane je bil značilen *visok položaj ženske*. Imele so osebno ime, lahko so se udeleževale prireditve, dovoljeno jim je bilo pitje vina, veliko so se posvečale negi telesa.

Najbolj značilen element religije je bila »*disciplina Etrusca*« - vrsta religioznih predpisov in ritualov, ki so določali razmerje med bogovi in ljudmi. Obredi po vsej verjetnosti izhajajo iz vzhoda: prerokovanje iz jeter žrtvenih živali, vloga piščali in trobente, prerokovanje iz gibanja ptic. Veliko teh elementov prevzamejo Rimljani. Dominirala je triada Jupiter-Junona-Minerva.

Družba je temeljila na uspešnem gospodarstvu, katerega podlaga je bilo rudno bogastvo (železo, baker, svinec), razvita in masovna obrtna proizvodnja, predelava kovin in pomorsko trgovanje. Mesta so imela poljedelske značilnosti, proizvajali pa so tudi morsko in kameno sol. Od 5. stol. dalje kujejo svoj denar.

Vzpostavili so stike z Veneti, ki so bili gospodarske narave, etruščanski vplivi pa se v dananašnjem slovenskem ozemlju kažejo z materialnimi najdbami, onomastiki in religioznem življenju.

ZAČETKI RIMA IN NJEGOV RAZVOJ V DOBI KRALJEV

Po izročilu je bil Rim ustanovljen sred 8stol, glede na Varona:21.4.753. Predniku rimljanov, trojanskemu junaku Eneju se je posrečil beg iz troje. Beg čez morje, kartagino, sicilijo. Doseže it deželo Lacij. Poroči z Lavinijo, hči kralja Lavina. Premaga nasprotnike, in ustanovi mesto Lavinium. Sin Ascanius zgradi prestolnico kjer se začne kraljeva dinastija. Zadnja 2 kralja Numitor & Amulij .A premaga N, njegovo hči Reo Silvijo pa postavi za vestalko da bi zarad devištva postala brez potomcev. Z njo se združi bog Mars in rodita se jima Romul&Rem-dvojčka. . Amulij ju izpostavi. Po sreči rešila, zanju skrbi volkulja, nato

pastir. Ko izvesta za poreklo, ubijeta kralja, dedek na prestol in ustanovita Rim. Prerokba da zavlada romul, zato brata ubije in zavlada kor prvi rim kralj. Da gl pol institucije. Naslednik Numa Pompilius uredi drž žiljenje im moralo. Naslednik Tullus Hostilius, l vojaška ekspanzija, osvojitve Albe. Nadaljuje Ancus Marcius in dobi Ostijo ob Tiberi. Nato kralj etruščanskega rodu L.T.Priscus gradi, kanalizacija. Naslednik Srvius Tullius reformator rim družbe, druž razredi., obzidje. Zadnji kralj Tarquinius Superbus, tiran, rimljani se uprejo. Z družino v izgnanstvo.

Prvotno ozemlje, kjer naj bi nastalo mesto Rim v 10. in 9. stol., je bilo naselje na griču Palatin, ki naj bi bil jedro starega Rima. Tu naj bi se sredi 8 stol. izoblikovala nova naselbina, na vznožju je bilo zgrajeno obzidje, na vrhu pa dve poslopji t.i. »Romulova hiša«. Na Kapitolu je v tem času obstajalo svetišče – Jupitrov tempelj.

Spremembe sredi 8. stol. kažejo na obstoj organizirane centralne oblasti, ki je omogočila razvoj v *mestno naselbino*. Nastala naj bi na podlagi prostovoljne združitve manjših naselbin oz. sinoikizmom 7 gričev ob Tiberi ali s prihodom naseljencev. Rim leži na mestu, do katerega je Tibera plovna, z urbano naselbino pa je dosegel da je obvladoval okolico in postal pomembno trgovsko središče. Za njegov razvoj je bil pomemben tudi *prvi most čez Tiber*, ki je ločevala Etruščane in Latine. Kanalizacija je omogočila izsušitev Foruma, ki je postal središče mesta z državnimi institucijami in je bilo tlakovano. Tu so bila zgrajena tudi nova svetišča. Do 510 p.n.š. se je razvijal pod etruščansko oblastjo, ki so prevladali tudi v kulturnem oziru. Rim se močno poveča z gradnjo »Servijanskega« obzidja v 4. stol..

V času nastanka je bil Rim **volilno kraljestvo**. Državo so vodili trije glavni organi: kralj, senat in narodna skupščina.

- Na vrhu je bil **kralj - rex**, ki je bil poveljnik vojske, vrhovni sodnik in vrhovni svečenik. Njegova oblast ni bila dedna in je bil omejena, kar je preprečevalo nastanek dinastije. Izbrala ga je narodna skupščina.

- **Senat** oz. **svet starcev** oz. **patres** so sestavljali voditelji plemiških družin. Njihovi potomci so se kasneje označevali kot patriciji.

- **Narodna skupščina** oz. **kurije** so se v času kraljevine razvile v politično organizacijo v kateri so sodelovali polnoletni in polnopravni prebivalci Rima. Odločali so o politiki, vojski, volili kralje, vsaka kurija pa je prispevala tudi konjenike in pehoto.

Rimska država je nastala iz **rodovne skupnosti**. Rod (gens) je bil sestavljen iz plemiških družin. 10 gens tvori kurijo, 10 kurij pa pleme. Znani so trije z etruščanskimi imeni.

V dobi kraljev se kaže dvojno etnično poreklo Rimljanov: latinsko in sabinsko.

V času zadnjih treh kraljev iz rodu Tarkvinijcev je Rim prišel pod Etruščane. V tem času je doživel pomemben gospodarski, kulturni in politični vzpon. V mesto so se priselili rokodelci in obrtniki. Rim je dobil osrednje državno svetišče, kjer so častili kapitolsko trojico (Jupiter-Junona-Minerva). Od Etruščanov so sprejeli mnoge verske predstave, templje, bogove, gladiatorske igre, simbole oblasti, obleko, obutev, posnemali so jih v umetnosti in kulturi.

Poskus zadnjega kralja, da bi zmanjšal vlogo plemstva je vodil v državni prevrat, kjer je bila odstranjena monarhija in ustanovljena patricijska republika.

KARTAGINA

Kartagina, **Novo mesto**, je bila center trgovskega imperija, ki se je raztezal do obal Španije, na Baleare, Sardinijo, Sicilijo in od Maroka do zaliva Velika Sirta. Ustanovljena naj bi bila okoli leta **800 p.n.š.** kot **kolonija feničanske metropole Tir** in se je hitro vzpela v trgovsko metropolo, potem, ko so skupaj z Etruščani v bitki pri Alaji ob obali Korzike 540 p.n.š. premagali grško konkurenco v zahodnem Sredozemlju in na tem področju postali najmočnejša sila. Njene ladje so dosegle Kamerun in Britanijo.

Posest na Siciliji so razdelili na province, po helenističnem zgledu, s tremi glavnimi mesti: Panormos, Solus in Motye.

Vodstvo države je bilo v rokah maloštevilne aristokracije. Na čelu države sta bila **2 sufeta/sodnika**, osrednja institucija oblasti je bil **svet 300-ih**, iz katerega je bila kot ožji oblastni organ sestavljena **trideseterica**. Sodno oblast je imel v rokah **svet 104-ih**. Ureditev države je bila *aristokratsko-timokratska*. Za Kartagino je bila značilna »mešana« **ustava** z demokratičnimi, aristokratskimi in monarhičnimi prvini. Podlaga njene države je bila **vojska**, ki so jo sestavljala afriška in evropska ljudstva. Ker je bila meja med vojsko in državo zabrisana, je imel poveljnik dokaj proste roke. Po poročilih naj bi bila to bogata dežela, v kateri sta razvita predvsem pomorstvo in trgovanje in ki je okoli 400 p.n.š. kovala lasten denar. V religiji je predvsem izstopalo človeško žrtvovanje, predvsem otrok. Tudi njena književnost je bila dokaj razvita.

I. PUNSKA VOJNA (264 - 241 p.n.š.)

Sirakužani leta 269 p.n.š. premagajo kampanijske Mamertine, ki pa na eni strani prosijo za pomoč Rim, na drugi Kartagino. Kartagina se odzove in zasede mesto Mesana (dan. Mesina v Mesinskem prelivu med Sicilijo in Italijo), ki je pod Mamertini, Rimljani pa tudi že dospejo do druge strani ožine. Na ljudskem zboru v Rimu je bil izglasovan napad na Sicilijo, zato so Rimljani pregnali Kartażane iz Mesane; le-ti se povežejo s Sirakužani ter želijo napasti Rimljane. Po neuspešnih pogajanjih 264 p.n.š. sledi vojna napoved Kartagini, z utemeljitvijo, da mora zaščititi svoje zaveznike.

Leta 263 p.n.š. Rimljani rešijo Mamertine pred Kartażani in prisilijo Sirakuze k zavezništvu z Rimom.

262 p.n.š. je zavzeto mesto Akragant. Rim pospešeno gradi vojno mornarico, katere posebnost so t.i. **vrani/corvi**, nekakšna mostišča, prek katerih se pritrdijo na sovražno ladjo.

Vrstijo se uspehi Rimljanov na morju:

260 p.n.š. zmagajo v pomorski bitki pri Milah na S Sicilije. Spopad, ki se je začel kot vojna za Sicilijo, se je razširil v spopad za prevlado v zahodnem Sredozemlju.

259 p.n.š. zavzamejo Korziko,

256 p.n.š. pa si izbojujejo pot v Afriko v pomorski bitki pri Eknomu in se zatem izkrcajo na afriški obali.

Sprva so Rimljani na afriških tleh uspešni, kljub prošnji za premirje se vojna nadaljuje, zaradi prevelikih rimskih zahtev. Ko prevzame kartażansko vojsko spartanski oficir *Ksantip*, je rimska vojska poražena, po dveh letih zapusti Afriko in nadaljuje spopad za Sicilijo ter zavzame Panormos. 247 p.n.š. prevzame kartażansko vojsko *Hamilkar Barkas* in le-ti prevzamejo iniciativo v Z Siciliji. Vendar pa leta **241 p.n.š. v pomorski bitki pri Egadskih otokih nova rimska mornarica izbojuje odločilno zmago** in začno se pogajanja, pri katerih se mora Kartagina umakniti iz Sicilije, vrniti vojne ujetnike, izgubi vse otoke med polotokom in Sicilijo, naložena ji je velika vojna odškodnina. Glavna pridobitev Rima je bila Sicilija in brez Sirakuz, rimska država pa je postala najmočnejša sila v Z Sredozemlju.

II. PUNSKA VOJNA (218 – 201 p.n.š.)

Iz leta 226/5 p.n.š. izhaja pogodba med Rimom in Hazdrubalom (zet Hamilkarja Barkasa) o razmejitvi interesnih sfer v Španiji po reki Ebro.

Vzroki+povod: K vodja Hamilkar Bark ustanovi novo K drž tvorbo v Šp.-pretveza da K rab denar za odškodnino. Dobi nadzor nad Gibral. &trgovino z galijo+britanijo+rudna bogastva. Ustanovi Barkov zet. Nova K. 221 nastopi Hanibal. Preseže tok Ebre= R-K meje. Zaplet ker H osvoji R zaveznike Sagunta. R napove vojno. R je močnejši, useen zgublja. Hanibal vs. Scipion.

Leta 221 p.n.š. Hazdrubal umre, nasledi ga sin Hamilkarja Barkasa **Hanibal**, ki **začne širiti ozemlje do rek Guadiana in Ebro**. Zaplet med Rimom in Kartagino pa se zgodi zaradi **Sagunta**, rimskega zaveznika na Iberskem polotoku. Namreč, sagunski izgnanci se želijo s pomočjo

Kartažanov vrniti v mesto. Kljub opozorilu Rima leta 220 p.n.š., naj pustijo Sagunt pri miru, je Hanibal 219 p.n.š. vseeno vdrl v mesto, leta 218 p.n.š. pa še prečkal reko Ebro, kar je pomenilo kršenje sporazuma. Rim zahteva odpoklic Hanibala, ker Kartagina to ne stori, sledi vojna napoved.

218 p.n.š. Hanibal napade J Galijo, medtem pa gre ena rimska armadna skupina po morski poti v Španijo. **V pozni jeseni 218 p.n.š. sledi Hanibalov pohod čez Alpe** (prek prelaza Col du Clavier), kjer doživi velike izgube, vendar vseeno dospe v Piemont. Rimljani začno obrambno vojno, vendar je v dveh spopadi izgubljena celotna Padska nižina. Sledi prodor v Toskano, kjer 11 rimskih legij pade v zasedo pri Trezimenskem jezeru. Vendar Hanibal ne napade Rima, ampak gre v Apulijo.

Avgusta leta **216 p.n.š. se 8 rimskih legij spopade v bitki pri Kanah, kjer Hanibal porazi Rim**, kljub temu pa senat zavrne pogajanja. Na Z Rimljani zmagajo v bitki pri ustju Ebra 217 p.n.š., 214 p.n.š. je zavzet Sagunt.

Leta 215 p.n.š. Sirakuze prestopijo na kartažansko stran, zato **Rimljani intervenirajo na Sicilijo, ki jo 212 p.n.š. zasedejo in izropajo**, takrat umre tudi Arhimed. 210 p.n.š. v Italiji izbruhne lakota, s pošiljkami žita pa jo podpre ptolemajski Egipt.

209 p.n.š. Rimljani zavzamejo Carthago Nova v Španiji, rimska premoč na tem ozemlju postane očitna, Hanibal pa izgubi stik tako s Kelti kot z matično državo. 207 p.n.š. Hanibalov brat Hazdrubal (pazi: Hazdrubala sta bila dva, 1. je bil zet Hanibalovega očeta Hamilkarja Barkasa, 2. njegov sin) prečka Alpe, v bitki pri reki Metaurus so Kartažani premagani. Leta **206 p.n.š. Rimljani zmagajo tudi na španskem bojišču pri Ilipi**, ta postane rimska posest. Hanibala razočarajo tudi zavezniki Makedonci (kralj Filip V.), ki leta 205 p.n.š. v Fojniki sklenejo mir z Rimljani. Kljub temu, da je Hanibal še vedno v Italiji, pomenijo trije kartažanski porazi preobrat v vojni.

Glede nadaljevanja vojne so v Rimu nesoglasja: **poveljnik čet Scipion želi napasti center države nasprotuje pa mu senat**. Prevlada Scipion, ki leta **204 p.n.š. izvede ekspedicijo v Afriko**, kjer želi skleniti premirje, če bi Kartagina odpoklicala Hanibala. Po Hanibalovem prihodu na afriška tla (konec 203, začetek 202 p.n.š.) Kartagina nadaljuje bojevanje, potem pa jo **202 p.n.š. Rimljani v bitki pri Zami porazijo**.

Mirovni sporazum je podpisan leta 201 p.n.š., kjer so glavne določbe: Kartagina ostane ozemeljsko le v Afriki, plačati mora visoko vojno odškodnino, izročiti bojne slone in ladje, ter se ne sme boriti, razen če ji tega izrecno Rim ne dovoli. Numidijski kralj Masinise (ki je velik rim. zaveznik) postane nadzornik nad Kartagino.

Z zmago Rim postane prva sila v Sredozemlju: gospodar Z Sredozemlja, svoj vpliv pa je razširil tudi na V obalo Jadranskega in Jonskega morja. Prek zaveznitva z Numidijo pa se je uveljavil tudi v S Afriki. Glavna ozemeljska pridobitev Rima je kartažanska posest v Španiji, ki jo leta 197 p.n.š. razdelijo na Hispanio Citerior/Tostransko in Ulterior/Onstransko.

- DRUGA PUNSKA VOJA 218-201. Pdobni taktiki-premiki armadnih skupin na velike razdalje in takojšnji udarec na središče nasprotnika. H pridobi Kelte na S. 218 v Galiji, pohod žez Alpe v S It, R poraz. Izgubi S od Pada in padske niž. 217 R kljub ogromni vojski poražen. R zajame malodušje- Q-F-Maximus se izogiba spopadu-nasprotovanje senata. 216 bitka pri Kanah. Poraz R K konjenica odl vloga, H ni precenjeval zmage, R zavrne pogajanja. H zavlačuje-izgublja prednost voj zmage.212 H zmaga v R lakota. 211 H neuspešen pohod v R. R podpora od ptolej. Egipta. Podpre R z žitom. Mlad in human Scipio. 209 R voj zavzame Kartageno(gl.mesto.kar.Šp)-R premoč v Šp očitna. H v It zarad konjenice še vedn zaguje na odprtih bitkah, a položaj se slabša zarad odrezanosti Keltov-ni mel mornarice za stike. 206 R osvoji J Šp. Maked na strani H a ni velik pomen. Scipion predlaga napad Afrike-središče K moči. Prvo neodobravanje a Scipion na lastne stroške izpelje. 204 napad K, premirje če H zapusti J It. 202 Bitka pri Zami-odločilna zmaga R. K kapitulira-R klientalna drž- Odškodnina, izročitev ladj in slonov, talci, vojna le z dovoljenjem R. R dobri odnosi z ptolejmansko drž, selevkidsko in antogonitsko Mak. Posledice: Povečan pomen Promagistratur. J It prizadeta zarad 13let K pustošenja. Promad malih kmet., veleposestva, ekstenzivno kmet+živinoreja, Več preb v R, voj gosp: prepoved

trg&den poslov senatom, vitezi do premoženja. Več templjev. Čaščenje domačih bogov+tuji kulturi.

TRETJA PUNSKA VOJA149-146.

K zaradi spretno postavljenih trgov odplača R dolg. Numidijski kralj Masinina je ogrožal K, polasti si K trgov postojanko v Libiji. Senator Katon želi razrušenje K. Spopad M:K 151/0.-povod saj se K brez dovoljenja R ni smela bojevati. K bli poraženi. K ponuja R podreditev. R zahteve:izročitev talcev, orožja, iz mesta vn vsaj 15km od obale. K ni za to! Voja: R premoč a neuspešen. A je K na koncu poražena, ker R

DRUGA ISTRSKA VOJNA

R želi ozemlje ki ga je meu pred H. 2Armadni skupini 1.vzdolž jadransko obalo 2.vzdolž lugurske obale. Ustanovi Akvilejo za nadzor SV It.

Majni spopad v SV It. Prvo leto 178 Histri nepričakovano napadejo R voj ob izlivu Timave. Nadzor nad taborom. 177 R večje sile. Z Akv napadejo Istrsko ozemlje. Zmaga. Vstop v notr Istre. Pohod s Trsta-lahek. Sklepni del-obleganje Nezakcija. R okrepi vojsko. H se ne predajo kljub zgubi. Pač pa pobijajo žene in otroke. R zaslužijo ijetnike. Vse plemenske skupine l 170 priznajo R.

REFORME BRATOV GRAKH (133 – 121 p.n.š.)

Tiberij Grakh je bil prvi iz vrst patricijev, ki je predvidel bedo nižjih plasti prebivalstva zaradi vojn ter agrarne krize. Zato leta **133 p.n.š. uveljavi sklep licinjsko-sekstijske zakonodaje, da ima vsak lahko 500 oralov zemlje, s tem da za svoja starejša sinova lahko dobi po vsakega še 250 oralov.** Tako celotna površina zakupljenega državnega zemljišča ni smela presegati 1000 oralov.

Njegovi nasprotniki pridobijo na stran ljudskega tribuna Marka Oktavija, ki z vetom prepove izvajanje zakona. **Tiberij ljudskega tribuna Marka Oktavija odstavi**(to se zgodi 1.v zgo), **postavi novega tribuna ter ustanovi komisijo treh mož** (on sam, njegov brat Gaj Grakh ter njegov tast Apij Klavdij Pulher) **za razdelitev kmetijskih zemljišč.** Tiberij predlaga, da porabijo za izvedbo reforme zaklad preminulega kralja Pergamona Atala III., ki ga je zapustil Rimu. Senatu se to zdi vmešavanje v njegove zadeve, poleg tega je Tiberij dajal predloge, ki so načenjali rimsko državno ureditev. **Predlagal je, da bi vitezi imeli večjo vlogo na področju sodstva, skrajšanje vojaške službe.** Odzove se nobiliteta ter ubije Tiberija ter veliko njegovih privrženecv.

Kljub Tiberjevi smrti tričlanska agrarna komisija nadaljuje z delom, kjer je glavno vlogo imel Tiberijev brat **Gaj Grakh.** Leta **123 p.n.š. je izvoljen za ljudskega tribuna in z dvema zakonoma zmanjša vpliv nobilitete.** Prvi zakon je dovoljeval ponovno kandidacijo za ljudskega tribuna, drugi pa je prepovedoval senatu ustanovitev kazenskih sodišč in usmrnitev brez sojenja. Izda več zakonov med katerimi je najpomembnejši **zemljiški zakon, po katerem so propadli kmetje brez zemlje dobili v obdelavo državna zemljišča.** **Vojaški zakon** (pred 17-im letom starosti ni vpoklica v vojsko), **žitni zakon** (nakup žita po subvencionirani ceni), **zakon o velikih državnih gradnjah**, **2 zakona o sodiščih**, **zakon o provinci Aziji** (davčni zakup se sedaj seli tudi v province), **zakon o konzularnih provincah** (konzulu na začetku mandata takoj podelijo v upravljanje provinco, ki jo bo prevzel po zaključku mandata). Izvede tudi poseg v državo in družbo z zakonom o ustanavljanju kolonij, Latinom želi podeliti državljanstvo, ostalim Italikom želi omogočiti volilno pravico v volilnih zborih (velika nasprotovanja, podelitev državljanstva onemogočijo z vetom).

121 p.n.š. Gaj ni bil izvoljen za tribuna, razrešen je tudi delovanje v agrarni komisiji. Nastopijo nemiri, senat razglasi izredno stanje, Gaj in njegovi privrženeci so ubiti. Tega leta se tudi zaključi reformno obdobje bratov Grakh, ki je pomenilo rušenje obstoječe državne ureditve. **Veliko propadlih kmetov je dobilo manjša zemljišča, razdeljena je bila večina državne zemlje.** Brata sta presegala razvoj v državi za 2 generaciji.

SUŽENJSKI UPORI

V reformnem obdobju Grakhov je prvič prišlo do velikih suženjskih uporov. Vsi so potekali v razponu 60ih let (135-71 p.n.š.) na ozemlju Sicilije in v J Italiji. Začetni vojaški uspehi sužnjev so temeljili na majhni razpoložljivosti vojske, saj je bila večina drugod (Španija). Sužnji se niso upirali zato, da bi odpravili suženjstvo, ampak da bi izboljšali svoj položaj in preprečili zlorabe.

I. upor na Siciliji (135 – 132 p.n.š.)

Gre za upor v **sicilskem mestu Enna/Henna**, kjer je bil vodja upora **Even**. Uporni sužnji so zavzeli veliko ozemlja, nekaj mest (Tauromenium – dan. Taormina), rezidence pretorjev, **ustanovljena je celo nekakšna suženjska država znotraj rimske republike**. Sužnji pobijajo lastnike sužnjev, vendar ne uničujejo premičnin in nepremičnin, to počne svobodno obubožano prebivalstvo. Ta upor je bil zatrt šele leta 132 p.n.š.

II. upor na Siciliji (104 – 101 p.n.š.)

Povod za ta upor da sam senat, ki je sprejel sklep o osvobajanju sužnje iz zavezniških držav, ki so potem postali rimski sužnji. Pretor **na Siciliji** to nalogo najprej izvaja, potem pa ga veleposestniki prisilijo v prenehanje izvajanja sklepa. Izbruhne velik upor, ki ga na V vodi **Salvij**, na Z pa **Atenij**. Obe skupini se nato združita v Triokali, ki postane center nove suženjske države. V tem uporu se je pokazal velik teror na celotnim otoškim prebivalstvom. Upor je bil zatrt šele leta 101 p.n.š.

III. Spartakov upor (74 – 71 p.n.š.)

Gre za zadnji in največji upor sužnjev v rimski državi, ki pa se zgodi **na J Italije**. Upor je izbruhnil, ko je Spartaku uspelo s skupino sužnjev pobegniti iz gladiatorske šole. **Spartak** kot vodja upora se želi prebiti skozi rimsko ozemlje v Ilirik, da bi lahko nadaljeval pot domov v Trakijo. **Sužnjem se pridružijo še svobodnjaki**. Imajo zelo organizirano vojsko, obleganih in osvojenih je kar nekaj mest. Zaradi izrednih razmer je senat leta 72 imenoval za novega poveljnika Krasa, ki potisne sužnje v Brutij na skrajnem JV Italije ter jim zapre izhod. Takrat se vrmeta iz Španije še dva vojaška poveljnika: Pompej ter Lukul, ki pomagata Krasu vzdrževati zaporo. Sužnjem vseeno leta 71 p.n.š. uspe prebiti zaporo, vendar so v Lukaniji premagani, za njihove voditelje pa tudi ostale so določene izredno krute kazni.

Spartak je imel svoj socialni program, gospodarsko vlogo sta predstavljala rop in vojni plen, pospeševal je izdelovanje orožja. Njegov glavni cilj je bil povratak v domovino in ne ustanovitev suženjske države.

CEZARJEVE VOJNE

Svoja udejstvovanja v vojnah je Cezar začel z vojno proti morskim razbojnikom (74 - 67 p.n.š.), Mitridatu v Mali Aziji, svojo vojno nadarjenost je pokazal tudi v vojni proti Luzitanci v Španiji.

Osvojitve Galije (58 – 52 p.n.š.)

Leta 59 p.n.š. Cezar nastopi konzulat, kmalu zatem pa ga razmere v Galiji (pleme Helvečanov se želi iz področja današnje Švice preseliti na atlantsko obalo) prisilijo v vojaško intervencijo. Pohod se začne leta **58 p.n.š.**, v tem letu **se bojuje proti Helvečanom in jih premaga v bitki pri Bibracti**, jeseni istega leta pa **potisne Svebe čez Ren**. Leta 57 p.n.š. želi prevzeti nadzor nad osrednjo Galijo, vendar mu predstavljajo oviro Belgi. Z dolgim pohodom od območij srednjega Rena do območij njegovega izliva pa do Bretanije ter izliva reke Loire Rimljani obkrožijo središče Galije. Leta **56 p.n.š. si Cezar podredi nekaj alpskih plemen v okolici Ženevskega jezera**, potem se prestavi bojišče na atlantsko obalo. V ustju Loire pride do pomorske bitke med Rimljani in Kelti, kjer Cezar zmaga in odredi pokol Venetov, ki živijo na področju Bretanije. Vojska potem nadaljuje pohod na vzhod, kjer premagajo uporne Belge.

V zimi 56 - 55 p.n.š. Germani prekoračijo Ren ter vdrejo v Galijo. Cezar se nemudoma odzove ter jih porazi blizu dan. Koblenza. Naslednje leto (54) je organiziral **pohod v Britanijo**, na otoku se izkrca 5 legij, a je odpor premočan, zato se Cezar umakne. Sledi obdobje porazov rimske vojske. Vrh doseže leta 52 p.n.š., ko se v Centralnem masivu začne upor Galcev pod vodstvom Vercingetorixa. **Sprva je Cezar proti upornikom uspešen, kasneje pa prevladajo Kelti** (rimski poraz pri Gergovii, izguba utrdbe Noviodunum).

Ko je Cezar zmagal nad Kelti v Burgundiji, so se ti utrdili v mestu Alezija, kjer jih številčno šibkejša Cezarjeva vojska prisili k predaji. **Po koncu upora je Cezar ustanovil novo provinco Galijo.**

Državljska vojna (49 – 45 p.n.š.)

Dogodki v začetku leta 49 p.n.š. so vodili v državljansko vojno. **Napetosti med dvema triumviruma Pompejem in Cezarjem so postale neznosne**, kar je privedlo senat, da je 7. 1. 49 p.n.š. razglasil izredne razmere. Ko to izve Cezar, je oblikoval dve skupini vojakov: eni so šli proti Etruriji, z drugo je sam odšel proti Arimini. **Cezarjev prehod čez reko Rubikon S od Arimina v noči med 10. in 11. 1. 49 p.n.š. pomeni uvod v državljansko vojno.** Do srede januarja zasede jadransko obalo od Arimina do Ankone ter Arcij, prodor je bil tako hiter, da je **Pompej** spredvidel, da Rima ne bo mogel obdržati, zato **je zapustil Rim in šel v Epir.** Prvi resni upor Cezarju je bil šele v Korfiniju S od Rima, potem se usmeri proti Brundiziju, kjer je bila izhodiščna Pompejeva točka za odhod v Epir. 17. 3. 49 p.n.š. je ta po neuspešnih pogajanjih res zapustil Italijo ter šel v Ilirik. Ker je želel Cezar konsolidirati svojo oblast na Z, je leta 49 p.n.š. vdrl v Španijo, tam se mu najprej preda pompejanska vojska v bitki pri Ilerdi ob reki Ebro, nazaj grede pa še grška kolonija Masilija, pompejanska zaveznica. Cezarijanska stran doživi 2 poraza: v Afriki (ta ostane do 46 p.n.š. pod pompejanci) ter Iliriku (izguba vseh postojank na V Jadranu). **Do konca leta 49 p.n.š. je Cezarju uspelo zbrati zadostne sile za intervencijo na Epir in Tesaloniko** (dan. Solun v S Grčiji), **kjer se je zadrževal Pompej.**

4. 1. 48 p.n.š. se Cezar izkrca v Epiru, najprej **doživi pri Apoloniji poraz**, potem pa je blokiral preskrbovalne poti za Pompeja. Bojišče se potem preseli na V v Tesalijo, kjer je padla odločitev v državljanski vojni **v bitki pri Farzalu 9. 8. 48 p.n.š.**, kjer **je Pompej doživel hud poraz** (zatekel se je Egipt, kjer je bil ubit). Tudi Cezar je šel v Egipt, posegel v spopad med dinastoma Kleopatru VII. In Ptolemajem XIII., kjer se postavi na Kleopatrino stran, z njo ima tudi razmerje ter otroka. To privede do **aleksandrske vojne** (jesen 48-pomlad 47), v kateri Cezar premaga Ptolemeja XIII. (požig aleksandrske knjižnice) s pomočjo pergamonske vojske v bitki v Nilovi delti marca 47 p.n.š. **Egipt je postal klientelno kraljestvo.**

Mitridatov sin Farnak skuša obnoviti pontsko državo, zato Cezar poseže v Malo Azijo ter v bitki pri Zeli poleti 47 p.n.š. premaga le-tega. V Afriki se zberejo pompejanske sile, medtem ko je bil Cezar v Egiptu. 47 p.n.š. je Cezar odšel iz Rima, prek Sicilije je vdrl v Afriko. **V bitki pri Tapsu aprila 46 p.n.š. je pompejanska stran doživela poraz**, senatorji iz protisenata pa so bili usmrčeni, **Numidija je postala provinca Africa nova.** Pompejeva sinova, Gnaj in Sekst Pompej se zatečeta v Španijo. Odločitev na tem borišču prinese **bitka S od Gibraltarja pri Mundi spomladi 45 p.n.š.**, ki pa je bila zelo težavna (Cezar je celo razmišljal o samomoru). **To je nekako tudi uradni konec državljanske vojne.**

Ilirik v Cezarjevi dobi

Bil je eden od bojišč v državljanski vojni. **Cezar je postavil za poveljnika Ilirika Gaja Antonija**, ladjevju poveljuje Kornelij Dolabela. **Pompej je v bitki pri Krku zmagal nad to šibko mornarico, sledi ji predaja cezarijancev.** Pompej je tudi ogrožal Cezarju zveste vzhodnojadranske naselbine (Salona se ubrani napada pompejancev in se sama osvobodi). Da bi Cezar preprečil okrepitev pompejancev po bitki pri Farzalu je v Ilirik poslal Gabinija, ki pa je padel v zasedo ter izgubil tretjino vojske, vendar se je rešil v Salono. Leta 47 p.n.š., ko je Gabinij umrl, je Cezar poslal ob ponovni obkolitvi Salone Vatinja z močno mornarico, ki je bitki pri otoku Tauris (bližina Hvara) premagal pompejance ter zaključil državljansko vojno na tem območju.

OKTAVIJANOVA VOJNA V ILIRIKU (35 – 33 p.n.š.)

Po zmagi v Sicilski vojni 36 p.n.š. je Z del rimske države pripadel Okravijanu, V del pa Marku Antoniju. Med obema državnikoma so bile napetosti, zato se Oktavijan odloči za vojaški poseg v Iliriku. Vzrok je bil, da je bilo potrebno novo pridobljene legije zaposliti, za njeno preživljanje in njeno urjenje in s tem dvig vojne pripravljenosti.

Potek vojne v Iliriku je zapleten. Dobro so poznani glavni premiki, o manjših vojaških posegih pa je malo znanega.

Po koncu vojne je Oktavijan premagana ljudstva glede na intenzivnost odpora razvrstil v 3 skupine:
- prva skupina je imela zanemarljiv odpor, ljudstva so bila premagana v enem pohodu, sestavljale pa so jo **plemenske skupine v J Iliriku**,

- v drugo skupino so spadala ljudstva, ki so nudila odpor, vendar so bila kljub temu brez težav premagana, morala so plačevati davke, te bi glede na poselitev lahko razvrstili v 3 skupine; prebivalstvo »gusarskih« otokov Mljeta in Korčule so pobili in zasužnjili, **Liburnom** pa so zaplenili ladjevje, v to skupino spadajo tudi **Karni**, ki so poseljevali Furlanijo in Z Slovenijo, ter **Tavriski**, ki so prebivali v osrednji in V Sloveniji.

- tretjo skupino so sestavljala ljudstva, ki jih je rimska vojska premagala šele po hudih bojih, najbolj so se upirali **Japodi, Panonci in Delmati**.

Vojna v Iliriku traja od leta 35 do 33 p.n.š. V prvem letu vojne je porazil Japode in Panonce, leta 34 p.n.š. pa se odpravi proti Delmatom. Zaradi močnega odpora in težavnega bojevanja je prišlo do *dezerterstva*. Po zmagi je Oktavijan odšel v Rim in za leto 33 p.n.š. prevzel konzulat, nato pa se vrnil v Ilirik in končal vojno proti Delmatom. Ti somu dali talce, vrnili kohortne znake in obljubili plačevanje tributa. Dosegel je uspeh, da je rimsko oblast priznal del Ilirika, ki je v času Cezarjeve države odpadel od Rima, osvojil pa je tudi veliko novega ozemlja.

Zaradi nedokončanega boja za oblast z Antonijem, je moral Oktavijan vojno v Iliriku po dveh letih omejiti in nato prekiniti, saj so 32 p.n.š. že potekale priprave na državljansko vojno. Po njenem zaključku se je Oktavijan lotil ureditve Ilirika, kjer izstopa kolonizacija. Sem padejo tudi **začetki Emone**. V tem času je bila ustanovljena tudi **kolonija Zadar** (Iader) in **Senj** (Senia). V Liburniji je veliko naselbin dobilo pravni položaj rimskih naselbin ali pa italsko pravo in davčno imuniteto.

Vojno v Iliriku lahko označimo kot prvo fazo osvojitve Z Balkana. Oktavijan je dosegel nadzor nad utrdбами v Dalmaciji in Siskom. Na ozemlju današnje Slovenije so bili vojaški tabori v sp. Posavju: Čatež pri Brežicah in Obrežje.

Najvažnejše obdobje rimskega osvajanja današnjega slovenskega ozemlja je Oktavijanova vojna v Iliriku, ki se po svojem pomenu uvršča v eno od (zunanjih) vojn v tretji državljanski vojni pozne republike.

Cezarjev dedič Oktavijan je v tej vojni premagal vrsto ljudstev v predalpskem, zahodnopanonskem, zahodnobalkanskem im dalmatinskem prostoru. Izrecno se omenja pokoritev keltskih Tavriskov, Karnov in ilirskih Japodov, ki so poseljevali dele Notranjske, Dolenjske in Bele krajine. Očitno že v prvem letu Ilirske vojne so zahodni, osrednji in južni deli današnjega slovenskega ozemlja prišli pod oblast Rima.

NASTANEK PRINCIPATA

Oktavijan je bil od 31 p.n.š. do 23 p.n.š. vsako leto izvoljen za konzula. Leta 29 p.n.š. je deležen večjih sakralnih počastitev. V znak splošnega miru je dal zapreti Janov Tempelj. Slavil je trojni triumf: vojne v Iliriki, pri Akaciju in nad Egiptom. Začel je z izplačevanjem in naseljevanjem veteranov, denarnim obdarovanjem rimske družbe, z gradnjami v Rimu in provincah. S tem je povečal svojo priljubljenost in utrdil položaj zmagovalca.

Leta **28 p.n.š. je postal princeps senatus**. Naslov je nosil do smrti. Kot konzul je skupaj z Markom Agripo izvedel štetje rimskih državljanov in opravil kontrolo ter prenovitev članstva senata. Iste leta je z ediktom preklical veljavnost spornih odlokov triumvirov.

13. 1. 27 p.n.š. je imel govor, da vrača senatu vojsko, zakonodajno oblast in province, ter da se namerava vrniti v zasebno življenje in s tem napovedal politično upokožitev. Senatorji so ga prosili, naj to ne stori, Oktavijan pristane od senata je prevzame del oblasti – za 10 let prevzame prokonzulat perifernih provinc. 13.1.27 p.n.š. je datum osnovanja principata in rimskega cesarstva. Delitev oblasti med senat in Oktavijana je dobila potreditev **16.1. 27 p.n.š., ko je senat Oktavijanu podelil naslov Augustus**. Ta naslov sam po sebi ni imel posebne funkcije. August je bil vreden čaščenja in spoštovanja, daje mu poseben položaj vendar nobene posebne oblasti. Novi nosilni elementi cesarske ideologije in propagande so postali naziv August, odlikovanje rešitelja domovine in vladarski ščit. Oktavijan je dobil novo ime: *Imperator Caesar divi filius Augustus*. Tesno je bil povezan z vojsko kot glavnim nosilcem države (imperator), s Cezarjem in imel je čast obnovitelja rimske države.

Nastanku monarhične ureditve je sledilo obdobje krize, ki ga zaznamujejo težave v Egiptu, težka vojna v Španiji, poskus zarote in težka bolezen. Leta **23 p.n.š. je Oktavijan odložil konzulat, senat pa mu je podelil dosmrtno tribunsko oblast**. S tem je dobil pravico, da v senatu uvrsti v razpravo katerikoli svoj predlog. Od leta 23 p.n.š. je njegov ustavnopravni položaj temeljil na dvojni oblasti: na višjem prokonzularnem imperiju (oblast v lastnih in senatskih provincah) in na tribunski oblasti (pravica veta, pravica zaščite ljudstva in pravna osnova državne ureditve).

Leta 22 p.n.š. mu je rimsko ljudstvo in senat ponudilo prevzem diktature, dosmrtnega konzulata in cenzure. Oktavijan jo je zavrnil, kot zadolžitev pa je sprejel oskrbo prestolnice in kritične razmere uredil na svoje stroške. Po povratku z vzhoda so mu ponudili nove počastitve, prevzel pa je samo skrbništvo za npravstveno obnovo države. Opravil je preureditev senata. Utrjevanje njegove oblasti pomenijo stoletne igre, katerih glavni namen je praznovanje začetka nove dobe. Za ta dogodek so postavili Oltar miru, Sončni obelisk in Mausoleum Augusti.

Leta **12 p.n.š. je bil izvoljen za vrhovnega svečenika**, kot zadnjo počastitev pa je sprejel naslov **očeta domovine, leta 2 p.n.š.**

Na nastanek principata so vplivali idejni tokovi pozne republike in helenističnega Vzhoda. Vplivala je tudi predstava o helenističnem vladarju kot rešitelju in dobrotniku. Za nastanek ideje principata je bila pomembna ciceronova publicistična dejavnost. Prav tako je vplivala tudi državljanska vojna in socialna kriza rimske republike. Pri preoblikovanju iz republike v monarhijo je Avgust nastopil kot obnovitelj stare republikanske ureditve in ne kot reformator. Princeps ima 4 vrline: virtus (možat), clementia (prizanesljivost do nasprotnikov), iustitia (do podložnikov) pietas (dolžnost do bogov).

Principat je v bistvu po konceptu dvovladje ali diarhija, saj gre za delitev oblasti. Vendar o pravem dvovladju ne moremo govoriti, temveč gre za societas, saj je imel cesar več moči. Cesar je bil vrhovni poveljnik vojske in vrhovni zakonodajalec, senat pa je ohranil zakonodajno in sodno oblast.

REFORME AVGUSTA

Avgust je leta 18 izdal vrsto zakonov za npravstveno prenovu Rima in slabo moralno stanje, posebno pozornost pa je namenil razmeram v senatorskem stanu: 1. **zakon proti razkošju**, 2. **zakon o kaznivosti zakonoloma** in 3. **zakon o ureditvi zakonske zveze med senatorji in vitezi**.

Družinska zakonodaja je želela okrečiti zakonsko zvezo. Z grožnjo smrtne kazni je prepovedal pederastijo, prešuštvo in nečistovanje. Neporočeni so bili obdavčeni, otežena pa je bila ločitev. Podpiral je rast št. otrok, zato so imeli tisti s 3 otroki ali več posebne ugodnosti. Za svobodne je veljala prepoved poročanja z ljudmi z nečistimi poklici, za senatorje z osvobojenci. Vse to ni bilo všeč množici zato je moral zmanjšati zakone, nova zakonodaja pa se je nanašala na celotno prebivalstvo razen na sužnje.

Verske reforme niso prinesle večjih sprememb. Že 28 je začel z obnovo stare religije, starih svetišč, zgradil pa je tudi mnoga nova. Izvoljen je bil za vrhovnega svečenika. Obnovil je opuščene verske praznike in obrede, kjer izstopajo: Janov tempelj, stoletne igre in oltar miru na Marsovem polju. Častili so ženska božanstva (Venera) in posebna »abstraktna« božanstva (Sloga, Zmaga). Avgustovo božje čaščenje je postalo temelj državne ideologije. V provinci Aziji so začeli šteti koledarsko leto od njegovega rojstnega dneva.

Na **kulturnem in umetnostnem področju** je bil mecen Vergilija, Horacija, Proprecija in Livija. Tudi sam je bil ustvarjalen na literarnem področju, bil je filozof, zgodovinar in retorik. Sam je napisal eno tragedijo, eno pesnitev in avtobiografijo. Spomeniki cesarske arhitekture so sakralni spomenik na Marsovem polju, Avgustov forum z Marsovim templjem in Vestin tempelj.

Pri preureditvi vojske je le to zmanjšal in jo razporedil po obmejnih provincah: 8 legij na rensko mejo in 7 legij na podonavsko-balkanske province. Pomembna vojaška sila je postala pretorijanska garda – cesarjeva osebna straža v Rimu. Vojaška služba v legijah je trajala 20 let, v pretorijanski pa 1 leto. Nedržavljeni so služili v pehoti in konjenici, velik pomen dobi mornarica z dvema glavnima oporiščema: pri Neaplju in v Raveni.

Pri državnih financah, **denarni reformi in gospodarskem razvoju** je bila preureditev financ obvezna zaradi večjih stroškov: mornarica, vojska, velike gradnje, širjenje države, vzdrževanje dvora, zabava in oskrba prebivalstva. Prebivalci provinc so plačevali 2 temeljna davka: *zemljiški davek* (naturalije, denar) in *glavarina*. Davke so pobirali v obliki državnega zakupa, uveljavilo pa se je tudi pobiranje v okviru mest. **Avgust je dal oceniti premoženje in prešteti prebivalstvo v provincah**, obdržal pa je tudi 5% davek ob osvoboditvi sužnja. Rimski državljani so plačevali indirektno davke, ki so bili nižji. Uvedel je tudi mnoge nove davke: 5% ob prevzemu dediščine, 1% trošarino, 0,5% za predmete na dražbi, 4% ob prodaji sužnja. Vsi prebivalci so morali *plačevati carino*. Celotna država je bila razdeljena na 8 carinskih območij. Carine so pobirali zakupniki, ki so jih nadzirali cesarji. V 2/2 2. stol. država prevzame pobiranje. Pogoste so bile tudi izredne obremenitve med vojno: zaplemba zemljišča za naselitev veteranov, zaplemba hiše za vojsko, brezplačno delo in vojaški vpoklic. Državna blagajna je bila v rokah senata, ustanovljena je bila posebna blagajna kamor se je zbirala trošarina, in dediščinski davek, služila pa je za vojsko. **V novo centralno blagajno so šli davki in dohodki od imetja brez lastnika, neveljavne dediščine in denarne kazni.** Cesar ima privatno premoženje in je najbogatejši.

Povečal se je denarni obtok, kar so omogočile zmage. Denarni sistem je bil trimetalen: zlatnik, srebrnik in bronasti sestercij ob bakrenem asu. Ta sistem je obstajal do Nerona.

Avgust ni poskušal spremeniti strukture gospodarstva, dobro se razvije kmetijstvo, spodbuja proizvodnjo olja, vina, žita. Poveča se manufaktura. Dobra je bila trgovina s tujino ob tem pa se je razvijalo tudi denarništvo in bančni posli. Pojavile so se razne tehnične iznajdbe.

KALIGULA

Po Tiberijevi smrti ga za vladarja prvo okliče pretorijanska garda nato še senat. Prepove proces proti pol nasprotnikom, ovaduštvo, osvobodil pol ujetnike, dovoli objavo nekaterih prepovedanih besedil, ukine prometni davek, začne prirejat igre in slavja. Po bolezn postane psihično neuravnovešen (shizofr., epil.). Za konzula želi svojega konja, želi ponižat senat. Denar kopni. Po bolezn postane tiran. Vtis nardi z 5km dolgim mustom v Neap.zalivu. Principatsko ured. želi spremenit v absol.monarh.(vlad,kult), usmrti večje št.senatorjev in vitezov. Spopadi z Jud., ki nočejo častiti božanstva svoje osebe. 2.prestična Cilja osvojitvev Germanije in invazija v Britanijo.Oba poskusa se spremenita v farso. Več zarot uspešna tista od pretor.ofocirjev. Pade pod roko atentatorjev. Preklic veljavnosti njegovih zakonov.

NERON

10L uspešnega vladanja. Uravnotežena delitev oblasti, podpora v pol vrhu, vplivi nan od 3 oseb: mati Agripina (njen atentat-saj želi vladat namest njega), ter poz vpliv od Seneka pretorj.perfekt in Afranij Bura-dobra drž.uprava,skrb za prestolnico, kolonije.

Izraz brutalnih nagnjen(tud spolna sprevrženost) ima visoko menje o svoji sposobnostih, pesnik, plesalec, športnik, glasbenik umetnik. Neronove igre, poleg matere 3l kasnej usmrti ženo Oktavijo. Seneka in Bur se umakneta z dvora, oblikuje se opozicija(itelek.elita) Država širi meje zarad dobrih vojskovodja. Kriza, a jo reši.(ang-Brit za neki časa zgubljena). Poraz proti Partom a sledijo uspehi. 66 armenski kralj Tiridates na pohod do R. Neron ga okrona. Tak si prikluč Pontos. + odprava proti Etiopiji(navečja dosežka). l.64 požar. Neron obdolži kristjane. Po njem urbanistična preureditev mesta. Nova cesarska palača. Uvede npove davke. Pobje premožne in se prilasti imetja. l.65Pizonova zarota. Po izdajise maščuje. Negativne poteze-enači se z bogovi. Podpirajo ga le še nižji. 66 potovanje v Grčijo. 68 v Rslaba oskrba mal hrane. Upor v Galiji + novi upori. Upor v Palestini. Lakota. Razmere za cesarja grozne. Senat za cesarja potrdi Galbo. Neron samomor-poleti 68. nima potomcev.

FLAVIJSKA DINASTIJA VESPAZIJAN (69 - 79)

Izhajal je iz italskega območja, vendar ni bil Rimljan temveč Sabinec. V zgodnji vojaški službi pod Klavdijem se je odlikoval kot legat v Britaniji in Germaniji. Od leta 66 je vodil vojno proti Judom. Kot zaslužnega vojskovodjo v judejski vojni, ga legije v Aleksandriji proglasijo za cesarja leta 69. Senat je to imenovanje potrdil. Ko Vespazijan nastopi oblast, v Rimskem cesarstvu vladajo anarhične razmere. Obramba rimske meje je šibka, zato prihaja do pogostih vpadov čez mejo. Prihaja tudi do notranjih uporov v obmejnih provincah.

V Judeji so zbrane velike sile pod Titovim vodstvom. Tit je leta 70 obkolil Jeruzalem, 26. septembra je mesto padlo. Tit je odredil popolno uničenje tega središča Judov (v ujetništvu ok. 100.000 Judov). Leta 70 doživi Tit veličasten triumf. Judeja postane cesarska provinca – plačevati mora poseben davek. Upor traja še nekaj časa, povsem pa je zadušen spomladi leta 73, ko pade Masada ob Mrtvem morju. Med Judi zavлада sovraštvo do Rimljanov. To se kaže tudi v Judovski literaturi in pa kasnejšem uporju Judov v diasporah za časa cesarja Trajana.

Drugi veliki upor pa je bil upor Batavov ob spodnjem Renu. Grozi nevarnost odcepitve od rimskega cesarstva. Zaradi neenotnosti propadejo. Vespazijan jim oprost, ker so mu pomagali proti Viteliju. Leta 70 sklene sporazum z uporniki. Leta 71 Vespazijan Tita vzame za sovladarja, da mu še prokonzulat in tribunska pooblastila. To kaže, kako si je Vespazijan želel utrditi pozicije. Začel je obnavljati državo. Prevezel je cenzuro - nadzor nad senatom. Vespazijan je pri izbiri sodelavcev odprl možnost dostopa do funkcij nerimljanom. Pri tem je favoriziral Špance. Vespazijan je spremenil tudi senatsko sestavo. V senatu je bilo od tedaj veliko Italikov, Galcev, Špancev, Afričanov, manj pa ljudi iz Balkana in Vzhoda. Oklesti stroške dvora in zmanjša pretorjansko gardo.

Saniral je državne finance – novi davki (moč države se povečuje). Posledica teh velikih prihodkov so: gradnja in obnova mesta Rim, podpira številne pesnike, intelektualce, šolstvo... Reorganiziral je vojsko in v njej uvedel večjo disciplino. Uredil je nekatera vprašanja veleposestnikov, dal rimske državljske pravice prebivalcem Španije, posebej se je posvetil obnovi Rima po požaru (obnavlja templje, flavijski amfiteater). Izžene stoike in astronome. Njegov odnos do provinc je bil pozitiven. Ustanovil je celo vrsto novih kolonij: Siscia, Sirmium, Skupi (Skopje), Flavia Solva (Lipnica). Njegova vlada je državi zagotovila politično trdnost in obnovila gospodarsko ravnovesje. Vespazijan je umrl l.79 naravne smrti.

FLAVIJSKA DINASTIJA

Titus Flavius Vespasianus (79 - 81) je postal cesar 79. Imel je problematičen odnos do brata Domicijana. Služil je kot vojskovodja v Britaniji, Germaniji in Judeji, 70 pa je oblegal in opustošil Jeruzalem. Kot očetov pomočnik na bojišču in kot sovladar je veliko naredil. V njegovem času je prišlo do izbruha vulkana Vezuva (avgust 79). Pri tem so bila uničena mesta Pompeji, Herculaneum in Stabiae. Tit se je pri tem izkazal, za obnovo teh je prispeval zelo velike vsote. S tem si je Tit pridobil sloves dobrotljivosti in darežljivosti. Senatorji so bili zadovoljni z njegovo politiko. Dokončal je gradnjo amfiteatra, ki ga je začel graditi njegov oče. 81 je umrl za mrzlico. Njegova vlada je bila zgledna.

Domicijan (81 - 96) je postal cesar 81. Izvoljen je bil po volji pretorjancev, senat pa nad tem ni bil preveč navdušen. Za to službo ni bil pripravljen, saj mu ne oče ne brat nista dajala zahtevnejših nalog. Vladal je kruto in absolutistično: degradiranje odličnikov, obsodbe na smrt, konfiskacije premoženj. Sebe je imenoval Dominus et deus. Ni upošteval pristojnosti senata in magistrata. V senat je kot dosmrtni cenzor (ima trajni nadzor nad senatom) pripeljal čedalje več provincialcev. Favoriziral je plemiški stan, ker so bili njegovi odnosi s senatom slabi. Bil je nepriljubljen. Velja za drugega preganjalca kristjanov (za Neronom). Podpiral je staro rimsko religijo in zatiral orientalske, tudi krščanstvo. Skušal je obnoviti staro moralo. Kažejo se konzervativne poteze. Prepove prostitucijo in obscenosti na odrih. Prepove vinogradništvo v provincah, da bi povečal proizvodnjo v Italiji. Vodena pa je preiščljena gospodarska politika v Italiji in v provincah.

Finance so bile urejene s bolj sistematičnim obdavčevanjem provinc, obnavljal je mesto Rim, cvetela je umetnost in književnost, podpira literaturo, gledališče, amfiteater, cirkus. V provincah je teklo normalno gospodarsko in politično življenje. Ob koncu svoje vladavine se proglasi za boga – čaščenje lastne podobe. Denar je skušal dobiti tudi s konfiskacijami imetja in juridičnimi umori – ponovno pride do aktivnosti ovaduhov.

Uspešno se bori v Britaniji (83 Gnej Agricola do Srednje Škotske, obplujejo Britanijo, jo hitro romanizirajo; 84 je odpoklican in čudno usmrčen) in 83 v Germaniji proti Hattom. Premaga uzurpatorja Antonija Saturnina v gornji Germaniji. 88 Germanijo razdeli na Germanijo Superior (sp. Ren) in Germanijo Inferior (Mainz.) Rimljani se v boju proti Germemanom zadovoljijo z majhnimi pridobitvami.

Rimska vojska pa je v tej dobi imela slabe rezultate v boju z Dačani, ki so iz S (iz dan. Transilvanije) vpadali preko Donave na rimski teritorij. 88 premaga Dačane pod Decebalom, ki vpadejo v Mezijo, pri Tapah. Mezijo razdeli na Mezijo Superior (SR & MAK) in Mezijo Inferior (S BG & Dobruža). Vzdlž Rena in Donave začne graditi limes – mejne utrdbe za obrambo pred germanskimi napadalci. Z gradnjo so nadaljevali njegovi nasledniki.

V Rimu pa se je obnašal vse bolj diktatorsko – iztrebil je stoike v senatu, izgnal filozofe iz Italije. Začnejo se zarote proti nejmu. Na koncu teror do senatorjev, priljubljen pa je bil pri plebsu. Septembra 96 ga zarotniki umorijo. Po vsej verjetnosti je zaroto organizirala njegova žena Domicija, ki se je bala za lastno življenje. Po Domicijanovi smrti so se iz javnih mest odstranili vsi njegovi kipi in so uničili vse napise, ki so govorili o njegovih delih. Z njim je izumrla Flavijska dinastija - ime po Flavius Vespasianus.

TRAJAN (98 - 117)

Je potomec italijanskih kolonistov v Španiji. V času adopcije s strani Nerve opravlja funkcijo vojskovodje ob Renu. Nekaj časa tudi še kot princeps ostane v Germaniji. V Rim je prišel šele leta 99, kjer ga senat sprejme z velikim navdušenjem in nazivom „optimus princeps“.

Trajan je dajal prednost zunanji politiki in bil prvi veliki zavojevalec po Cezarju. **Cesarstvo pod njegovo vlado namreč doseže največji obseg**, kar pa gre pripisati tudi sposobnim oficirjem in izurjeni vojski. Ena glavnih nalog, ki si jih Trajan zada je **zaščita Rimskega teritorija**.

Leta 100 pride do obnove strateško pomembne ceste v Železnih vratih Đerdap, in pa gradnje kanala za v plovbo v območju nevarnega zalivskega odseka. Leta 101 je zaključil priprave na vojno in z

vojsko prekoračil Donavo (prej zgradi veličasten most čez Donavo) ter vdrl v Dacijo, **prva dačanska vojna (101 – 102)**. Namen je bil osvojitev centralne Transilvanije, kar mu uspe, saj državo kralja Decebala, s katerim je Domicijan leta 87 sklenil neugoden mir, z velikimi izgubami premagal pri Tapah in prisili Decebala, da leta 102 kapitulira. Odvzel mu je del ozemlja (Banat je priključil Meziji) in zahteval vojno odškodnino. **Dacija je postala klientelna država.**

V **drugi dačanski vojni (105 - 106)** pa je Trajan zadal Dačanom dokončen poraz. Zavzame njihovo prestolnico, kralj Decibal pa je napravil samomor. **Dacija v tem času postane rimska provinca.** Obsega 2/3 dačanskega kraljestva, zanjo pa je poleg hitrega gospodarskega vzpona značilno naseljevanje tujcev – predvsem rudarjev. V provinci pa je moč zaznati tudi močno romanizacijo. Izredno velik pomen je imel bogat vojni plen, ki ga uporabijo kot vir financ za gradnje in ostale nujne izdatke v cesarstvu. V tem času pa pride, tudi do nove upravne razdelitve, kar se odraža v tem, da je **provinca Panonija razdeljena na Zgornjo in Spodnjo Panonijo.** Pride pa tudi do močne utrditve meje med srednjim in spodnjim Podonavjem.

Od leta 107 do leta 113 je bil Trajan v Rimu. To je bilo obdobje intenzivne državne aktivnosti. Podpiral je napredek italskega gospodarstva, posebno poljedelstva. Delil je posojila, alimentacije - da bi preprečil propadanje podeželja, pa tudi sam je posojal denar poljedelcem, dobiček pa je dajal v dobrodelne namene (za izobrazbo revnih otrok).

Skrbel je za gradnjo cest, mostov (most čez Tejo), vodovodov, kanalov (prekop Nil-Rdeče morje), pristanišč (izboljša luki v Ostiji in Ankoni) in za vse kar je bilo v zvezi s napredkom prometa v Italiji in izven nje. V Rimu je zgradil forum z baziliko, tržnico, kopališče, teater, Trajanov steber...

Na splošno se je v njegovem času zelo veliko gradilo po Italiji in po provincah. Iz tega obdobja je izhaja tudi **ustanovitev mesta Poetovio**, ki je bilo središče carinske uprave za območje ilirskih provinc. Mesto naj bi nastalo v času dačanskih vojn, kot posledica naselitve vojakov, ki so jim izplačali nagrado v denarju ali zemlji (veteranska kolonija) in je hitro pridobivalo na pomenu.

V času Trajana pride do vzpona plemičev v državno upravo, le ti pa se glede na prihodek delijo na ducenarje 200.000 sestercev, centenarje 100.000 sestercev in sexagenarje do 100.000 sestercev.

Potrebno je omeniti tudi vprašanje kristjanov, kjer Trajan zagovarja mnenje, da je krščanstvo moralno vprašljivo, vendar je postopanje proti krščanstvu na drugi strani tudi kriminalno dejanje. Zaveda se, da je izkoreninjenje krščanstva nemogoče, a je treba dati kristjanom možnost, da se pokesajo in odpovejo svoji veri. Pravi tudi, da naj se Kristjanov ne izsiljuje-preganja, s smrtjo pa naj se kaznuje, le če jim je krivda dokazana. Na koncu doda še naročilo, naj provincialni namestnik ne upošteva civilnih ovadb in je ukazal z ovadui postopati tako kot s kriminalci. V tem pismu se kaže dvoumje: krščanstvo je nekaj kriminalnega, vendar se kristjanom ne sledi. Če pa se jim pride na sled, pa se jih postavi pred sodišče. Niha med toleranco in prepovedjo krščanstva.

Pomembne so tudi **Trajanove ozemeljske pridobitve na Vzhodu.** Ustanovljena je bila **provinca Arabija**, ki jo sestavljajo Izrael, Jordanija in Sinajski polotok. Omenjena je vojna s Parti, ki jo Trajan začne leta 114, ko jih napade. Najprej je spomladi 114 osvojil **Armenijo**, partsko interesno območje in jo proglasil za rimsko provinco. Nato je prodril v Mezopotamijo in tam leta 116 ustanovil **provinci Asirijo in Mezopotamijo.** Prišel je celo do središča partske države (Ktesifon) in na partski prestol postavil svojega zaščitnika in ustanovil **provinco Partijo.** Štiri nove province niso bile trdne in prebivalstvo se je upiralo, vendar je Trajan obdržal vse razen srednje Mezopotamije. Ko se je vračal v Rim je v Kilikiji v Mali Aziji zbolel in umrl leta 117 (čas upora Judov v diasporah

HADRIJAN (117-138)

Trajanov nečak in verjetno tudi njegov posinovljenec. Bil je upravnik Sirije v času partskih vojn. Po Trajanovi smrti je bil kot legat od vojske aklamiran za cesarja, nato pa priznan od senata. **Prekinil je z ekspanzijo in prešel v defenzivo, da bi ohranil mir. Bil je realističen vladar in ni maral osvajalnih vojn.** Zanima se za umetnost, stoicizem, astronomijo, geometrijo, zgodobino, naravo.

Med leti 121 in 125 prepotuje državo, pregleda mejo ob Renu in Donavi (utrudi limes), v Britaniji (73 milj dolg *Hadrijanov zid*) in v Afriki (800 km dolg jarek) ter ustanovi nekaj mest. Leta 128 gre

spet na Vzhod: Grčija, Mala Azija, Sirija, Egipt. Najraje se je zadrževal v Atenah, kjer je dokončal gradnjo Zevsovega svetišča. Hadrijan vidi, da so bile Trajanove vojne predrage, zato se kljub odporu vojakov odpove 4 provincam: Mezopotamija, Armenija, del Dacije. Partom je vrnil ozemlje vzhodno od Evfrata, priznal samostojnost Armencem pod domačim dinastom, zaveznikom Rima. Opustiti je hotel tudi provinco Dacijo, vendar si je kasneje premislil. Iz nje so nastale 3 province.

Hadrijan je skrbel za obrambo mej. V ta namen je uporabljal posebne čete – numeri (pehota in konjenica), ker so bile legije kot taktične enote prevelike. Preide na sistem domače rekrutacije in obnovi staro vojaško disciplino (vojaški rok podaljša na 25 let). Zaradi bojevanja s Parti vse bolj **uvaja konjenico**. Z reformami je skušal dvigniti kvaliteto vojske, kar mu ni preveč uspevalo, saj je morala zaradi prenehanja bojev padala, zato je uvedel tudi pogoste inšpekcije v provincah. Vse to povzroči, da je vojska stopila na pot provincializacije, kar je prešlo ob koncu 3.st. v barbarizacijo.

Nadaljeval je z gradnjo limesa na Renu in Donavi, v Britaniji je dal zgraditi mejni zid (Hadrijanov zid). **Za čas njegove vladavine je bil mir.** Edina vojna - upor v Judeji (132-132). S pomočjo legatov je zadušil upor v Judeji. Začel ga je Simon Barkokhba. Vzrok za upor je bil Hadrijanov predlog, da bi obnovili Jeruzalem (ki ga je razrušil Tit) a brez judovskega značaja. Judje bi lahko šli v mesto le enkrat letno, namesto starega templja je hotel zgraditi Jupitrov. To je bila žalitev za Jude in ti so se uprli in zavzeli Jeruzalem za 3 leta. Leta 135 pa so ga Rimljani osvojili in ga dokončno uničili. Dežela je bila uničena, prebivalstvo zaslužnjeno in prepovedan jim je bil vstop v mesto. Judje morajo v diasporo (izgnanstvo), opustijo grščino in začnejo govoriti aramejsko. **Do kristjanov Hadrijan ni bil sovražen.** Je pa nastopal proti ovaduhom. Obnovili so Jeruzalem in ga poimenovali Aelia Capitolina. V središču je bilo postavljeno svetišče Jupitra in Judje v mesto niso smeli. Kristjani so smeli obiskovati Jeruzalem, medtem ko so bili Judje izključeni iz vseh državnih služb. Antisemitizem se kaže tudi v višji davčni obremenitvi Judov.

Hadrijan je pripomogel tudi k **razvoju državne administracije**. Senatu in Magistratom je priznal tradicionalne pristojnosti, važnejše stvari pa je opravljal preko svojega svetovalnega organa (consilium principis) s pomočjo strokovnjakov. **Uredi upravo in jo loči na vojaško in civilno** (pogoj za civilno službo ni bila več vojaška služba). Povezal je cesarstvo, Rim ni več absolutni center. Učeni pravniki s Salvijem Julijanom na čelu so izdelali Hadrijanov »Edictum perpetuum«, v katerem so sintetizirani in kodificirani vsi prejšnji edikti in je ostal v uporabi do Justinijanove dobe. Izdal je tudi zakon **o agrarni politiki** – po grškem zgledu gre za okupacijo neobdelane zemlje, ki gre v zakup konduktorjem, ti pa dajejo parcele v zakup kolonom (1/3 proiz. lastniku) – **začetek kolonata**. Suženjsko delo ni bilo več rentabilno. **Zgradil Panteon** (55m kupola), mavzolej, Hadrijanovo vilo v Tivoliju, Zevsov tempelj v Atenah. Na področju kulture je opazna renesansa grštva, saj se je zelo navduševal nad grško kulturo. V Rimu je ustanovil Atheneum (akademijo znanosti in umetnosti), kar je kulturni fenomen in nekateri Grki so v državni upravi, tudi Plutarh. **Hadrijan je bil zelo izobražen in je imel velik interes za preteklost. Bil je globoko religiozen človek in se je posvečal vzhodnim religioznim sistemom** – henotizem = vse božanske podobe predstavljajo eno veliko božanstvo (sinkretistična stoiška oblika). Umril je v Kampaniji l.138. Nasledil ga je njegov posinovljenec. Adoptiral Lucija C. Komoda Vera, ki pa je kmalu umrl. Adoptira tudi Titusa Avrelija Antonina, ta pa drugega sina Komoda in svojega nečaka Marka Avrelija. Uredil je nasledstvo za celo 2. Stol.

MARK AVRELIJ (161 - 180) in Lucij Ver (161 - 169)

Oba sta nasledila Antonina Pija in sta bila enakovredna cesarja do 169, ko je Ver umrl. Mark Avrelij je bil dobro izobražen, dober poznavalec grške filozofije, stoik, a z malo izkušenj v vojski in upravi. V času njegovega vladanja so bile meje cesarstva neprestano ogrožene zaradi navala barbarov. Od Verove smrti je Mark Avrelij sam vodil vojskovanje proti barbarom.

V prvi fazi bojevanja so bili Rimljani uspešnejši in konec leta ni bilo več sledu o Germanih na rimskih tleh.

V drugi fazi (169-175) so bili Rimljani v veliki ofenzivi in so imeli tudi velike težave. Potrebno je bilo priskrbeti nove in pomožne vojaške oddelke in sredstva so dobili z dražbo dvornega inventarja.

Na strateško najbolj občutljivem območju ilirsko-italskih vrat, skozi katera so pred tem barbari vdrli v Italijo, je bila organizirana neke vrste vojna krajina »Praetentura Italiae et Alpium«, ki naj bi na ozemlju med Norikom in Furlanijo ščitila Italijo pred morebitnim ponovnim vdorom. Vstop na to območje je varovala legija II Italica s taborom v Ločici v Savinjski dolini.

Vojna je bila kruta, značilno zanjo je bilo masovno pobijanje vojnih ujetnikov. **Požgali so številna mesta, tudi Akvilejo in zajeli prebivalstvo.** Barbari so bili na vrhuncu uspeha, ko so leta 171 prodrli do Akvileje in bili od tam komaj pregnani. Glavna bitka je potekala na zamrznjeni Donavi. Ni znano kdaj je rimska vojska odločilno premagala Markomane, mogoče okrog 172, ko si je cesar nadel zmagoslavni pridevek Germanicus.

Leta 174 so bili premagani Kvedri in ta bitka nam je znana predvsem po t.i. deževnem čudežu, ki je dokaz za obstoj krščanstva na tem področju in za obstoj krščanskih vojakov v tej vojni. Rimska vojska je bila nekje na Slovaškem, Moravskem obkoljena, a je nenadna nevihta rešila Rimljane pred žgočo žejo.

Leta 175, potem ko so bili premagani še Jazigi, je bil sklenjen mir in Rimljani so dobili nadzor nad obmejnimi donavskim pasom. Avrelij je predvideval premik meje proti Severu, kjer naj bi nastali 2 novi provinci (Markomanija, Sarmatija) in meja naj bi potekala po Karpatih. Tedaj pa se je za cesarja proglasil Avidius Cassius, legat v Siriji, ki je bil zaslužen za zatetje upora kmetov v Egiptu leta 172. Tako je moral Avrelij s Severa na Vzhod in leta 176 je premagal Avidiusa Cassiusa. **177 je bil kršen mirovni sporazum in sledila je druga ekspedicija nad Germane. Rimljani so bili uspešni in Markomani in Kvadri so se morali brezpogojno podrediti.**

Do leta 178 je bil Avrelij v Rimu, nato pa je spet odšel na donavsko bojišče in je 180 umrl nekje pri Vindoboni ali pa pri Sirmiju. V tem obdobju se rimska mejna obramba pokaže kot neučinkovita proti barbarom, saj je preveč izgub. Zato je Avrelij v vojsko vzel tudi Germane, federate in kolone. Te vojne so pustile posledice tudi na našem ozemlju (od Furlanije do Trojan), kjer so bile vojaške postojanke, ki naj bi varovale cestne prehode iz Panonske nižine v Italijo.

Pri nas je ustanovil Praetentura Italiae et Alpium: zapore, legija v Ločici, zgrajena leta 170. Kasneje se je ta tabor preselil na območje izliva Aniže. V tem času je začela igrati pomembno vlogo centralna Slovenija, ki je bila izvzeta iz provincialne uprave in je spadala pod Italijo.

Mark Avrelij je podpiral izobraževnaje, ustanovil je 4 katedre za filozofijo na državne stroške. Nekatera mesta je osvobodil davkov. Veliko denarja pa je dal za vojsko in plebs. Zatrli so ovaduštvo. Kristjane je imel cesar za nelojalne državljane, češ da so egoisti in jih je preziral. Krivi naj bi bili za krizo rimskega imperija. **Zapovedal je kaznovati nove religije, sekte in praznoverje.** Stanovitne kristjane je ukazal kaznovati s smrtjo, odpadnikom pa naj bi se oprostilo. Hud pregon beležimo v Lugdunumu v Galiji, vendar je bilo to verjetno zaradi vpliva lokalnega namestnika in ne toliko po cesarjevih zahtevah. Prekinil je tradicijo Antoninov in za svojega naslednika imenoval edinega preživelega od svojih otrok. Po njegovi smrti država zdrži še 1 stol.

SEVERSKA DINASTIJA

3. st. je prehodna doba. Glavno vlogo ima vojska. Defenziva pred Germani. Na vzhodu so močni iranski Sasanidi. Prevladuje kmečko-vojaški stan. Splošna državljanska pravica. **Stalne vojne povzročijo upad trgovine, gospodarstva, javnih investicij. Lakota, bolezni, razbojniki v puščavah... Širijo se vzhodne religije** - mitraizem, krščanstvo.

Po smrti cesarja Komoda 192 se začne boj za oblast. Zadnji iz dinastije Antoninov proglašen s strani senata **Pertinaks** je vladal le tri mesece. 193 so ga ubili pretorjanci, ker se ni uklonil pretorjanski gardi in ji dati nagrad. Za cesarja so pretorjanci proglasili **Didija Julijana**. Iste leta so za cesarje proglašeni s strani svojih legij tudi: britanske legije Klodija Albina, sirske Pescenija Nigra, panonske Septimija Severja, predhodniki vojaških cesarjev. Senat izgublja na moči, čedalje več senatorjev prihaja iz vzhodnih provinc. Vladar je prevzel nadzor nad financami in sam imenuje namestnike v provincah. Mnoge senatorje da ubiti in jim konsificiral premoženje. Odloča s pomočjo sodelavcev, ki jih izbira sam iz kroga pretorjanskih prefektov - tu pa je po takojšnji razpustitvi stare pretorjanske garde največ obdonavskih vojakov (prej iz I, Norika, Mak., Španije). Poveča

birokratski aparat, finance so v rokah vitezov. Poveča vlogo vojske, višje vojaške mezde, vojak se lahko poroči. **Nastopi finančna in gospodarska kriza, propad stare rimske vere in vzpon krščanstva, ki ga ne preganjajo.**

Septimij Sever (193 - 211): po rodu Punec iz rimskega mesta Magna Lepte v Afriki. Svoje zahteve po prestolu ni mogel uresničiti brez boja. **193 je bil s strani svojih legij proglašen za cesarja.** Takoj po proglasitvi za cesarja je s svojimi legijami prišel v Rim in se brez boja polastil oblasti. Didij Julijan je bil ubit 193, nato pa je Sever obračunal še z ostalimi pretendenti.

Na vzhodu je kot pretendent nastopil Pescenij Niger, ki ga je podpirala armada ob Evfratu. Sever pa ga je 194 premagal pri Isu in pri tem razrušil mesto Bizantion (to je podpiralo Nigerija).

Nato pa je prišel namestnik iz Britanije Klodij Albin v Galijo, vendar ga je Sever 197 premagal pri Lyonu in mesto oplenil. Tako je imel absolutno moč.

Sever je bil sposoben vojskovodja, vojska mu je bila oddana, zato jo je tudi nagrajeval. Uspešno se je bojeval s Parti. Zanimal se je za Arabijo. Vzhod ga je zelo privlačil. V provincah je izvedel razne reforme, menjal je status mestom in se tudi zadrževal v teh krajih. Sever je največ pozornosti posvetil predvsem afriškim provincialnim mestom (predvsem rodnemu Leptisu; tu postavi veliko stavb in drugih spomenikov). Numidijo proglasi za cesarsko provinco. **Razlike med Italijo in provincami izginjajo.** Tudi njegova žena Sirijka Julija Domna je imela političen vpliv. Sever pa je imel nepazljiv odnos do senata in rimske aristokracije. Mnoge med njimi je dal kot sovražnike usmrtiti in mnogim je konfisciral imetje. Umrl je v Britaniji, 211 v Yorku, kjer se je vojskoval in varoval mejo. Pri tem je prodril na Škotsko. Za njim sta skupaj zavladata njegova sinova: Bassianus in Geta. Basijan naj bi vladal iz Rima zahodu, Geta pa najbi vzhodu vladal iz Antiohije ali Aleksandrije. Basijan je ukazal ubiti Geta zaradi oblastiželjnih značajev med bratoma.

Karakala (211 - 217): Najprej je namesto njega vladala njegova mama. 211 pa sin Basijan vzame rodovno ime Antoninus iz spoštovanja cesarjev Antoninov. Popularen pa je bil tudi njegov nadimek Karakala. 212 umori brata Geta in menda še 20.000 ljudi. Tako je preprečil načrt za delitev države na 2 dela. V zgodovini je znamenit zaradi 212 sprejetega edikta Constitutio Antoniniana: **vsii svobodni prebivalci dobijo rimsko državljanstvo** -> dohodki za prazno cesarsko blagajno od davkov na dediščino, ki jih plačujejo samo polnopravni državljani. Drugače pa o Karakali biograf pravi, da je bil okrutna oseba. Nanj sta vplivala predvsem njegova mati Julija Domna in njegova teta Julija Meza. Posebna znamenitost so Terme Antoninianae, katerih ostanki so še vedno ohranjeni. Odšel je na pohod proti Partom 216 in bil na tem pohodu 217 ubit. Verjetno ga je dal ubiti njegov pretorjanski prefekt Makrin.

Markin (217 - 218). Njegov vzpon na oblast pomeni novo razdobje v rimski zgodovini. Postal je cesar, ne da bi bil član senata. Senat je to novost brez odpora sprejel. Bil je nepriljubljen pri vojski, ker so bili ti vdani Karkali. Pregovoril je senat (ta se je temu upiral), da privoli v proglasitev Karkale za boga. V vojski pa je upornost kljub temu rasla, zlasti potem, ko je Makrin prekinil še nedokončan pohod proti Partom. Po neuspešnem boju proti Partom ga legionarji ubijejo.

Elagabal (218 - 222) pripada dinastiji Severov kot nečak Julije Domne. Pripelje ga Julija Meza, snaha Septimija Severa. Bil je premlad in nesposoben vladar. Obnašal se je nedostojno. Kot fanatični pristaš in vrhovni duhovnik sirskega boga sonca Balla je prenesel njegovo čaščenje v Rim. Orientalski način njegovega despotskega vladanja je rimski družbi zbujal odpor in tako so ga 222 ubili pretorjanci.

Aleksander Sever (222 - 235) je bil sin Julije Mameje. Bil je bratranec Elagabala. Do oblasti mu pomagajo pretorjanci in vpliv njegove matere. V tistem času je bil star 13 let. Zato je prva leta vladanje nadziral skrbno izbran odbor 16 senatorjev, babica in mama. V tem času so senatorji izpeljali vrsto reform, ki naj bi zajezile vedno bolj gorečo gospodarsko krizo, a so v celoti dosegli samo to, da je bilo krajevnim uradnikom naloženih vedno več dolžnosti in odgovornosti in da je bilo vedno manj ljudi pripravljenih prevzeti javne službe.

Pretorjanski prefekt Ulpijan in pravni strokovnjaki izvajajo pomembne reforme: senat in aristokracija dobita pomembno vlogo, davčna reforma, zmanjša stroške za vojsko. Prišlo je do vojn 224 na vzhodu, v Partiji so s prevratom prevzeli oblast perzijski prvaki (Perzijec Ardašir), ki so osnovali dinastijo Sasanidov (do 7. stol., ko jih uniči Ar.). Perzijci pod vodstvom kralja Ardašira

230 začnejo prodirati proti zahodu (Mezopotamija). S tem so bile ogrožene najvzhodnejše province, najbolj Sirija in Kapadokija. 232 je Aleksandru uspelo odbiti napadalce. Ob velikih izgubah sklene mir.

Ampak Germani na zahodu so prodrli preko Donave in Rena na teritorij rimskih provinc. Cesar se je tukaj 234 znašel v neugodnem položaju. Cesar si je prizadeval, da bi od sovražnikov kupil mir, s tem pa si je zapravil zaupanje svojih čet. Vojska se je demoralizirala in 235 umorila njega in njegovo mater. Za cesarja so proglasili popularnega poveljnika Maksimina. Aleksander je zadnji cesar iz dinastije Severov. Njegova smrt je napovedala začetek anarhije, ki je nato trajala 50 let.

VOJAŠKI CESARJI (270 – 284)

To je čas delne obnove, vladarjev iz Ilirika, kulta sončnega božanstva - državna religija, predstopnja krščanstva.

V imenovanju vojaških cesarjev so pomembno vlogo začele igrati podonavske legije. Te so pomagale že prej Vespazijanu, dvignile pa so tudi Septimija Severa in Decija. Med njimi so bili zarotniki, ki so ubili Galijena in za cesarja proglasili Klavdija Gotskega (268 - 270).

Klavdij II. „Gotski“ 269 zmaga nad Goti pri Naissu (Niš). V Narbonski Galiji in Španiji premaga uzurpatorje. Umrli je zaradi kuge pri Sirmiju 270.

Nasledil ga je **Avrelijan** (270 - 275). Za cesarja ga okliče vojska v Sirmiju. Bil je sposoben vojak. Prvo leto je bil poražen s strani alamanskih Jutungov v severni Italiji. Zaradi strahu so Rimljani okoli Rima zgradili 19 km Avrelijansko obzidje. Avrelijan je štiri naslednja leta dosegal velike uspehe in rešil ogroženo cesarstvo: **premaga Vandale in Jazyge v Panoniji, Jutunge v Italiji, Gote in Karpe v Podonavju**. Južno od Donave formira Dacijo s središčem v Serdici. 271 gre na kraljico Zenobio, ki ni želela več priznavati rimske oblasti. Pri Antiohiji zmaga. Ko se je vračal, spet pride do upora. Zatrli ga je z masakrom. Zatrli je tudi upor v Egiptu. 273 mu Tertius preda Galsko cesarstvo, ker ne more obvladovati Germanov.

Uvedel je mnogo administrativnih novosti, ki so bile splošnega državnega pomena, nekaj pa tudi v korist prebivalcev Rima. Začel je **novčno in finančno reformo**, da bi zaustavil inflacijo. **Propagiral je kult sonca**. Ubijejo ga zarotniki 275 na poti na vzhod. V enem desetletju, v času od Avrelijanove smrti do Dioklecijana, so bili proglašeni in zrušeni številni cesarji.

Tacit (275 - 276): stari senator, za cesarja proglašen s strani senata, prizna ga tudi vojska, umrl je v boju z Goti v Mali Aziji. Brat **Florijan** (276): je bil imenovan za cesarja od skupine legij, druge pa ga niso priznale, umorijo ga zarotniki iz sirske in egipčanske legije, ki ga niso priznale.

Prob (276 - 282): za cesarja so ga proglasile sirske in egipčanske legije, rodil se je v Sirmiju, vladal je 6 let, odbijal Vandale ob Donave, osvobodil Galijo Burgundov, Vandalov in Longionov. Dopustil je Bastarnom, Gotom, Vandalom idr., da so se naselili na območju cesarstva. Gradil je utrdbe južno od Rena. Ko je že mir, ga ubijejo v Sirmiju.

Pretorski prefekt **Kar** (282 - 283) je bil imenovan s strani rimske vojske v Reciji, vladal je eno leto. Odšel je čez Evfrat, zavzel perzijsko prestolnico, a je umrl na poti v Mezopotamijo.

Karova sovladarja, sinova **Numerijan** (283-284) in **Karin** (283-285) ga nasledita. Že ko je vladal njun oče sta imela naziv cesarja, po njegovi smrti pa sta postala Avgusta. Hitro sta bila odstranjena. Numerijana na vzhodu, pri umiku iz Mezopotamije, ubije Aper (prefekt pretorij), njega pa ubije Dioklecijan. Karin pa na zahodu 285 pri Veroni porazi panonskega uzurpatorja Julijana. V bitki pri Margi med Dioklecijanom in Karnom slednji zmaga, a ga zaradi osebnega spora ubije neki oficir.

SLOVENSKI PROSTOR OD DIOKLECIJANA (284 – 305) DO TEODOZIJA (379 – 395)

Doba cesarja **Dioklecijana** je ob koncu 3. stoletja prinesla najprej stabiliziranje obrambnih in gospodarskih razmer, novo upravno ureditev - v današnjem slovenskem prostoru so nastale 4 poznoantične province:

- **Venetia et Histria,**
- **Noricum Mediterraneum,**
- **Savia,**
- **Pannonia Prima**

V začetku 4. stoletja pa zadnje veliko preganjanje kristjanov. V dobi **Konstantina** (306 – 337), ki je nasledil Dioklecijana, je prišlo do zadnjega gospodarskega in kulturnega vzpona v antični dobi.

Virov o širjenju krščanstva na prostoru severnega Jadrana in zahodnega Balkana v 4. stol. je malo. Od krščanske književnosti so se ohranila dela oglejskih piscev iz 4. in začetka 5. stol. Na ta čas in prostor se nanaša del *Hieronimove korespondence* in ostanki arijanske književnosti zahodnega Ilirika. Le redko naletimo na konkretna sporočila o domači krščanski skupnosti. Arheološki viri osvetljujejo predvsem razvoj posameznih skupnosti (zlasti v velikih mestih), ne pa razvoja na celotnem področju. Zato je proces pokristjanjevanja skoraj nemogoče v celoti zajeti.

Po koncu preganjanja kristjanov na ozemlju Italije (od Trojan do Stične) l. 305, v Iliriku mogoče do l. 308, najkasneje do 311, je na ozemlju Z Balkana, srednjega Podonavja in severnega Jadrana znanih ducat krščanskih skupnosti. Omenjene so v glavnih mestih provinc in nekaterih pomembnejših mestih. Pojavi širjenja krščanstva iz mest na podeželje se nanašajo na bližino mest. Najstarejše skupnosti so se izoblikovale na začetku ali najkasneje sredi 3. stol.. Te skupnosti so bile povezane z mučenci iz dobe Dioklecijanovih preganjanj ali še starejšega časa.

V dobi Konstantina se je veliko poganov pokristjanilo, vendar je bilo to velikokrat le formalno, zaradi oportunitizma, posledica česar je bila šibka vera, odpadništvo. **Cesarska zakonodaja, ki je podpirala krščanstvo, je bila do poganstva v splošnem tolerantna.** Ohranilo se ni nobeno poročilo o obliki in vsebini krščanskega misijona.

Izjemnega pomena za razvoj krščanstva na tem prostoru je bil izgon Arija in njegovih somišljenikov v Ilirik. Arijev prihod v Ilirik 325 in nastop 2 učencev 335 je bil uvod v polstoletne verske vojne, kjer je imel zahodni Ilirik pomembno vlogo.

Sredi 4. stol. se nadaljuje postopen zaton poganstva, bolj intenzivno kot pod Konstantinom. Pod **Julijanom Odpadnikom** (361 – 363) je sledilo kratko obdobje ponovnega poganskega vzpona, nato pa je sledilo četrto stoletje bolj uravnoveženih odnosov med kristjani in pogani.

Obdobje od Konstantinove smrti 337 do nastopa **Teodozija** 379 je v z Iliriku potekalo v znamenju spopadov znotraj krščanske skupnosti (med pravovernimi in arijanci), ki so se kazali kot polemike na cerkvenih zborih. V te spopade se je vključevala tudi nižja duhovščina in verno ljudstvo.

Vlada cesarja Teodozija je odločilnega pomena za pospešitev procesa pokristjanjevanja na tem področju in tudi celotnem rimskem cesarstvu. Državo je skušal voditi kar se da enotno in na podlagi nicejske veroizpovedi.

4. stoletje je čas velikih državljanskih vojn, ki so potekale na prostoru med S Italijo in Balkanom (v letih 316, 340, 350/2, 361, 388, 349). Najpomembnejša med njimi je bila druga državljanska vojna v času cesarja Teodozija, ki se je končala z **BITKO PRI FRIGIDU** 6.9. 394. **Poganska stran pod vodstvom Evgenija je bila odločilno poražena in obsojena na skorajšnje izginotje.**

Najbolj znana je krščanska skupnost v Ogleju, saj jo omenjajo tudi spisi oglejskih cerkvenih očetov (Kromacij, Rufin) in arheološke najdbe. V Emoni je bila krščanska skupnost okoli 380 organizirana kot škofija. Emonski škof Maksim je zastopal pravovernost. V mestu se arijanstvo ni nikoli uveljavilo. Poročilo o poganskem slavju ob sprejemu cesarja Teodozija v Emoni 288 kaže na to, da je bila mestna uprava še vedno v rokah poganov in da se je za staro religijo še vedno opredeljeval znaten del mestnega prebivalstva.

Najkasneje na prehodu iz 4. v 5. stoletje je v slovenskem prostoru prišlo do preobrata v verskem in duhovnem življenju, ki ga zaznamuje propad oz. opustitev dotedanjih religioznih sistemov ter prevzem krščanstva.

Propad zahodnega dela rimskega cesarstva ne pomeni konca rimske dobe, saj se je večina oblik gospodarskega, družbenega in duhovnega življenja prenesla v germanske državne tvorbe, ki so obvladovale tudi naš prostor.

NAVZOČNOST GERMANSKIH SKUPIN IN NJIHOVIH DRŽAVNIH TVORB NA SLOVENSКИH TLEH V POZNI ANTIKI

Propad zahodnega dela rimskega cesarstva ne pomeni konca rimske dobe, saj se je večina oblik gosp., družb. In duhovnega življenja prenesla v germanske državne tvorbe, ki so obvladovale tudi naš prostor (Odoakrova država v letih 476 – 489 in nato pol stoletja država V Gotov).

Navzočnost tretje poznoantične germanske državne tvorbe v našem prostoru zaznamuje več kot 20-letna oblast Langobardov (546 – 568) v predelih današnjih slovenskih pokrajin (poetoviansko-celeiansko področje), ki se je po selitvi Langobardov v Italijo 568 in ustanovitvi čedajskega vojvodstva prenesla na zahodni rob slovenskega prostora (Vipavska dolina, sp. Posočje).

Posledica težkih razmer 5. in 6. stoletja:

- postopno propadanje antičnih mest
- postopno umikanje prebivalcev v hribovite predele
- sprememba upravne ureditve.

Na podlagi posebne, v upravni ureditvi pozne rimske dobe izjemne vloge območja alpskih zapor med Karavankami in Kvarnerjem (Claustra - Alpium Iulianum), ki je izstopalo s svojo strateško funkcijo že v državljskih vojnah 4. stoletja in ob pohodih Gotov na začetku 5. stoletja (401, 405, 408) ter Hunov sredi 5. stoletja (452), sta se v vzhodnogotski dobi izoblikovali na njenem področju 2 posebni upravni enoti:

- Carneola, imenovana tudi Alpes Iuliana (današnja Gorenjska in del Notranjske) in
- Trsatska Liburnija (notranji Kvarnerski zaliv z otoki).
- Manj jasna sta nastanek in pomen tretje upravne enote, imenovane Valeria ali Media Provincia (Dolenjska, Posavje med Emono in Sciscio).

V zvezi s to ureditvijo obstaja še mnogo nerešenih vprašanj, ki se nanašajo na njeno trajanje in njen odnos do prejšnje upravne ureditve 4. stoletja.

SLOVENSKI PROSTOR V 6. STOLETJU

Prehod iz antike v srednji vek označuje v pretežnem delu slovenskega ozemlja globok strukturni in civilizacijski prelom, le na obali pod bizantinsko oblastjo je razvoj iz antične dobe v zgodnji srednji vek potekal brez globljih sprememb.

Posledica težkih razmer konec 5. in v začetku 6. stoletja je pomenila **propadanje antičnih mest, umikanje prebivalstva v hribovit svet ter spremembe v upravni ureditvi**. V zgodnjem 6. stoletju je bila na današnjim slovenskem ozemlju izoblikovana že 3. upravna ureditev v antični dobi: dve posebni upravni enoti in še tretja nepojasnjena.

- prva je bila **Carneola** ali **Alpes Iuliana** – dan. Gorenjska in del Notranjske,
- druga **Trsatska Liburnija** – ozemlje Notranjske in Kvarnerskega zaliva ter
- tretja **Valeria** ali **Media provincia** – Dolenjska, Posavje med Ljubljano in Siscijo.

Edino **krščanstvo je v tej dobi doživelo pomemben razvoj**. Njegova organizacija je dosegla z nastankom oglejske metropolitane cerkve in po sredi 6. stoletja z nastankom oglejskega patriarhata formalno gledano najvišjo razvojno obliko v antični dobi, če ne upoštevamo velikih težav znotraj cerkve (izolacija v času shizme Treh poglavij, zapleteni odnosi z arijanskimi Langobardi). Zadnje

omembe organiziranih oblik življenja v slovenskem prostoru (579, 591, 599) se prav tako nanašajo na cerkvenopolitična prizadevanja tedaj še obstoječe cerkvene organizacije.

Krščansko romansko prebivalstvo predalpskih pokrajin - **Romani** - postane ob koncu 6. stoletja žrtev avarskih in slovanskih napadov. Ti se kot napadalci zanesljivo omenjajo na zahodnem delu slovenskega prostora, severnem delu antične Istre v letih 599 (poraz z bizantinsko vojsko) in 600 (začetek vdorov v italški prostor). **Prihod Slovanov in Avarov pomeni konec antike na slovenskem prostoru.** Antična mesta so propadla, romansko prebivalstvo se je asimiliralo.

Krščanstvo je postopoma propadlo.

Okoli 500 poganstva med romanskim prebivalstvom skoraj ni bilo več. Ob večinski katoliški cerkvi, ki je povezovala vse romanske prebivalce, je obstajalo še arijansko prebivalstvo pri Gotih in drugih germanskih skupinah. Okoli 600, ko so ob prihodu Slovanov in Avarov skoraj v celoti propadle antične strukture na večjem delu obravnavanega ozemlja, je na severnem Jadranu potekalo sovražno soočenje pravovernega Bizanca z arijanskimi Langobardi; na velikem ozemlju od vzhodnih Alp do srednjega Podonavja in Balkana pa smrtni boj s poganskimi Slovani in Avari.

V 2/2 6. stoletja je prišlo do selitve Langobardov v Italijo 568, ki pa na našem ozemlju ni pustila večjih posledic. Označimo jo lahko kot tretji val odseljevanja iz srednjega Podonavja v Italijo. Omenja se tudi kuga 592 v Raveni, na Beneškem in v Istri.